

Argus och Nya Argus som familjetradition

För ett par år sedan passerade *Nya Argus* 90-årsstrecket i sin tillvaro. Det första provnumret av *Argus* är daterat den 1 december 1907, andra provnumret kom två veckor senare, och därefter har tidskriften fortsatt att komma med större eller mindre regelbundenhet. Det sista numret under namnet *Argus* var nr 5 i fjärde årgången, den 1 mars 1911. Sedan förbjöds dess fortsatta utkommande, och *Argus* upphörde. I stället kom redan den 16 mars, den förväntade utgivningsdagen, provnummer 1 av *Nya Argus*, med samma redaktion och samma utstyrsel som tidigare, som om ingenting hade hänt. Händelsen kommenteras i provnumret endast av signaturen Panoptes (Guss Mattsson), som förklarar, att "tidskriftens ansvarige och kejserliga senatens justitiedepartement kommo till olika resultat beträffande medborgares i vårt land rättighet att utan ansökan utgiva periodisk skrift". Åtal mot tryckeriet hade förresten väckts redan i början av år 1908 av överstyrelsen för pressärendena, emedan tillstånd för utgivande inte hade utverkats. Den tidens försök till undertryckande av fri press i vårt land verkar dock idylliskt i jämförelse med senare tiders hårda tag på många håll i Europa.

Min far hade just fyllt aderton år när det första provnumret kom ut år 1907. Samma år hade han blivit student och påbörjat sina studier i Helsingfors. Han blev en trogen läsare av *Argus* och *Nya Argus*. Jag vet inte när han började låta binda in de samlade årgångarna, men under hela sitt liv följde han regeln att vid årets slut ta årgången till bokbindaren för att bindas in enligt tidigare modell. Han var mycket stolt över att ha alla numren i behåll, medräknat de två första provnumren från slutet av år 1907. Efter min fars död fortsatte min mor med inbindning av senare årgångar, och efter hennes död har

jag fortsatt. Jag har således en komplett samling.

Kanske det var vanligare förr, antagligen också billigare, att låta binda in årgångar av tidskrifter och samla dem på bokhyllan. I min barndom upptog volymerna av *Nya Argus* bara någon enstaka hyllmeter, men numera är samlingen betydligt mera utrymmeskrävande. Dess närvaro i en trång stadslägenhet inger mig bekymmer, samtidigt som jag betraktar volymerna med en viss nostalgi, en känsla av att jag här har att göra med en familjetradition. Det är inte ofta man bläddrar och läser i gamla nummer, men varje genombläddring väcker minnen och leder till spontana betraktelser.

Argus presenterade sig själv som en "tidskrift för kulturella spörsmål av olika slag, med speciellt beaktande av litterär och konstnärlig kritik, den moderna naturvetenskapens populariserande, sociala och politiska frågor". Redan i nr ett för år 1912 konstaterades, att tidskriften hade fått över ettusen trogna prenumeranter.

Det jäste nog under ytan i Finland vid början av 1900-talet, men det tre herrarna i redaktionen Gunnar Castrén, Gustaf Mattsson och Emil Zilliacus, framförde inte något omstörtande budskap i *Nya Argus'* spalter. Under det första hela *Argus*-året, således år 1908, hade tidskriften 53 olika skribenter, och 83 böcker anmälades. Årets sakregister innehåller bl.a. kategorierna akademiska frågor, bokanmälningar, naturvetenskap, politik och sociala frågor samt konst, teater och musik. Ungdomens radikalism var åtminstone i min fars fall inte särskilt upprorisk. Han var under några år vegeterian och även anhängare av världsspråkidén. Jag vet att han ansåg ido vara bättre än esperanto, och i *Argus* nr 15 år 1910 finner jag en artikel av signaturen Solus, som just förespråkar ido. Vem

var signaturen Solus? Det kan man inte i dag lista ut, men det måste ha varit någon person ur samma miljö som min far – och det kunde ha varit han själv, studerande på tredje året.

Under eget namn debuterade min far i *Nya Argus* först år 1914, i nr 13. Min mor debuterade år 1931, i nr 10, jag själv år 1953, i nr 12, och min bror år 1955, i nr 12. Årgången 1957 var det sista där min far var med som skribent (och årgång 1963 den sista med min mor som skribent). Jag var medlem av redaktionen under åren 1968–1974. Under årens lopp har tidskriftens utstyrsel förändrats något, men det ursprungliga formatet har bevarats, och fortfarande (sedan årgång 1909) numreras sidorna forts löpande genom hela årgången – en inbjudan till inbindning. När jag i dag läser tidskriften, finner jag dock att vissa av de tidigare annonserna i stort sett har försvunnit. Kanske de i någon liten mån kompenseras av offentliga subsidier till kulturtidskrifter? Ekonomin har säkert varit bekymmersam under tidskriftens hela livstid. Någon anställd personal har aldrig funnits, och tidningen har producerats tack vare hängivna insatser från redaktionsmedlemmarnas sida.

I begynnelsen utkom *Argus* och *Nya Argus* punktligt den första och sextonde i varje månad. Det blev 24 nummer per år, vanligen med 12–16 sidor per nummer, av vilka upp till fyra sidor var fyllda av annonser. Det första världskriget avspeglades inte mycket i tidskriften. En dramatisk förlust för *Nya Argus* var däremot Gustaf Mattssons bortgång år 1914; han ersattes i redaktionen av Ragnar Furuholm. Att man i Finland såg sig som utomstående i förhållande till kriget bekräftas av Mikael Lybecks dikt "Det stora skådespelet" i nr 1/1916, där sista versen lyder så här:

*Så blir det mörkt. Men överregissören
Där uppe tänder himlarampens ljus,
och den neutrala, fromma änglakören
lovsjunger skaparn av en jord i grus.*

I varje nummer rapporterades som vanligt om i Akademiska Bokhandeln tillgänglig nyare utländsk litteratur, och först under år 1916 glesnade småningom inflödet av tyska böcker.

De första rubbningarna i utgivningsrytmen var tillfälliga och gällde år 1918, då de två första januarinumren följdes av dubbelnumret 3–5 först den första maj (för övrigt med en inledande artikel på tyska, "Die deutsche Kultur und

Finnland"!)). Årgångarna 1921 och 1922 omfattade bara tolv nummer, och det hette att tidskriften utkommer den femtonde i varje månad. Detta experiment övergavs dock redan år 1924. Då skapades den modell för utgivning, som sedan blev gällande för flera årtionden: *Nya Argus* utkom med två nummer per månad, utom under sommarmånaderna, och årgången kom att omfatta 21 nummer.

Redaktionens medlemsantal växte småningom, men själva tidskriftens omfång under 1920- och 1930-talet förblev ungefär detsamma. Årgångens sidantal var mellan 200 och 300, antalet olika skribenter var årligen omkring sextio, och antalet recenserade böcker höll sig årligen omkring etthundra. Den första tillbakablicken på tidskriftens historia ingick i nr 1 för år 1928, där Gunnar Castrén gav en kort skildring av tidskriftens begynnelse. Initiativet kom från Werner Söderhjelm, som dock inte själv inträdde i redaktionen, och i bakgrunden fanns kretsen kring tidskriften *Euterpe*, som hade upphört år 1905. En utförligare skildring finns i nr 1–2 för år 1938, i artikeln "Argus' födelse", också den av Gunnar Castrén. Även under krigsåren i början av 1940-talet utkom *Nya Argus* regelbundet med 21 nummer årligen, även om enstaka dubbelnummer förekom. Redaktionsmedlemmarnas antal växte småningom under 1930- och 1940-talet, antalet annonser krympte, och det är uppenbart att ekonomin var ansträngd. Vid begynnelsen av år 1948 skedde en märkbar förnygring av redaktionen: Hans Ruin och Hugo E. Pipping lämnade den efter 28 respektive 18 års medlemskap. Samtidigt avgick Eirik Hornborg från huvudredaktörskapet men kvarstod i redaktionen till årets slut. I den korta artikeln "Ett fyrtioårsjubileum" gav Hornborg i nr 1–2/1948 sin personliga återblick på tidskriftens historia och karaktär, med starkt framhävande av yttrandefrihetens idé. Vid slutet av år 1948 avgick Emil Ziliacus ur redaktionen – den siste av dem, som hade varit med sedan *Argus* grundades år 1907. Även tidskriftens utstyrsel förändrades år 1948. Pärmbladet behövdes inte längre för annonser, och läsarna fick pärm bilden i stället. Verbens pluralformer började småningom försvinna ur artiklarna. I det första numret för år 1950 omnämndes "den nybildade garantiföreningen".

Under många år hade tidskriften åtminstone

en adress, tidvis två. Till en början var det ett redaktionskontor på Fabiansgatan (för manuskript och böcker), medan prenumerations- och annonskontoret fanns på en annan adress. En tid fungerade Holger Schildts förlag som prenumerations- och annonskontor, medan redaktionens adress sammanföll med tryckeriets (Simeliis arvingars boktryckeri, senare Nylands tryckeri). En kort tid åren 1944–1945 trycktes *Nya Argus* i Ekenäs, medan förlagsaktiebolaget Vår Värld på Brändö fungerade som kontor för prenumerationer och annonser.

På 1950-talet hade årgångarna i allmänhet över trehundra sidor, dubbelnumren var vanligen dels årets första nummer och dels ett sommarnummer. En liten förändring i utstyrseln följde år 1954, då artikelrubrikerna började gå över två spalter. Samma år, i nr 14, skrev huvudredaktören Eric Olsoni en artikel "I egen sak och andras", där han tillbakavisar en av J. O. Tallqvist framförd tanke om sammanslagning med *Finsk Tidskrift*, som enligt Tallqvist "väl knappast kan undvikas, hur beklaglig den än blir". Olsonis artikel erkänner samtidigt att ekonomin är skral och att det är svårt att få nya prenumeranter. Femtioårsjubiléet år 1958 gav Eirik Hornborg anledning till en skarp vidräkning med krigsårens censur i Finland i artikeln "Från en kulturtidskrifts kampår" i nr 1–2. År 1959 blev det undantagsvis hela tre dubbelnummer, men årgångens totala sidantal blev i alla fall 316. År 1960 presenterade sig tidskriften för presumtiva prenumaranter som "den enda tvåveckotidskriften i Norden för kultur, samhällsfrågor och politik". Under år 1964 fick läsarna en påminnelse om tidskriftens långa historia, då nästan varje nummer innehöll ett plock ur årgången 1914, femtio år tillbaka.

Då och då har *Nya Argus* ägnat sig åt själv-rannsakan och tagit ställning till välvilligt kritiska synpunkter som framförts i andra medier. Nils-Börje Stormbom och Jerker A. Eriksson påpekar i en försvarsartikel i nr 10/1969 bl.a. att envar i redaktionen är hårt pressad av ett flertal andra uppgifter – vilket inte hade varit fallet på 30- och 40-talen. Just denna splittring påtalas av Sven-Erik Åström, som tycker att redaktionen snarast påminner om ett jäktat redaktionsråd; i stället borde det finnas en fast sammansvetsad grupp med ett program. Stormbom och Eriksson påpekar också, att ekonomin är

"antagligen sämre än den någonsin varit under de senaste femton åren" och klagar över att finlandssvenska företag inte hjälper *Nya Argus* med stödannonser.

Först på 1970-talet skedde en tydlig tillbakagång i utgivningsrytmen. Från och med år 1970 var nr 20 årets sista nummer i stället för den sedan årtionden gällande regeln att det sista decembernumret skulle ha nr 21. År 1971 finner man två vanliga dubbelnummer och ett avslutande trippelnummer, nr 18–20. Samma år frångicks den exakta dateringen av numren, och i stället angavs i bästa fall endast månaden. Sidmängden minskade – under hela 1970-talet omfattade årgångarna omkring 250 sidor, det blev fyra eller fem dubbelnummer årligen, och det högsta numret varierade mellan 16 och 18 (i praktiken var det sista numret ofta 17–18). Sedan år 1977 har varje nummer innehållit en presentation av skribenterna – ett sätt att utnyttja numera obehövt annonsutrymme.

En drastisk förändring skedde vid slutet av år 1982. Ända dittills hade varje årgång avslutats med en innehållsförteckning för hela året, givetvis också avsedd att uppmuntra inbindning. Men från och med årgången 1982 uteblev innehållsförteckningen. Långt senare kom en viss kompensation. I nr 1 för år 1991 ingick ett register över årgångarna 1982–1987, i nr 2–3 för år 1991 ingick ett register över årgångarna 1988–1990, och i nr 7 år 1995 kom ett register över årgångarna 1992–1994. Om det har funnits ett register över år 1991, så har jag missat det. För dem som årligen låter binda in den senaste årgången kom dessa register naturligtvis för sent, och rent tekniskt var det överhuvud inte möjligt att bryta ut dem och foga innehållet till respektive årgångsvolymer.

Även i övrigt blev 1980-talet en period av ytterligare tillbakagång. Visserligen omfattade denna period bl.a. den sjuttiofemte årgången, år 1982, och nr 5 för år 1983 betecknades som ett jubileumsnummer med tillbakablickar på de förflutna 75 åren. I numret ingick Ingmar Svedbergs artikel om *Nya Argus* i backspegeln, Sven Willners betraktelse över tjugotalet i *Nya Argus*, en ballad till 75-årsjubiléet av Lars Huldén samt artiklar av Jan-Magnus Jansson och Erik Allardt. Dessa artiklar kompletterades av J. O. Tallqvist i nr 8 med ytterligare en översikt, som starkt betonade Eirik Hornborgs roll. För att

begå sitt 75-årsjubileum arrangerade *Nya Argus* för övrigt en publikdebatt på Lilla Teatern den 17 april 1983 över temat "Kreativitet och repression i samhällsdebatten", i korthet redovisad i nr 9–10. Under 1980-talet kom årgångarna inte upp till högre nummer än 15, 13, 12 eller 11. En verklig bottennotering var årgången 1989, som egentligen kom att omfatta endast sex nummer: 3, 4, 5–6, 7, 8–9, 10–11. Något nummer ett finns inte för år 1989, en omständighet som beredde mig en hel del bekymmer och besvär, när jag trodde mig ha en inkomplett samling av nummer för det året, som därför inte kunde inbindas. Det framgår faktiskt av en liten notis i nr 3 att något nummer 1–2 inte fick komma ut på grund av postens bestämmelser; fjolårets sista nummer hade hunnit bli flera månader försenat och kommit först i april. Sidoantalet för år 1989 stannade vid 200, medan de flesta årgångarna under 1980-talet dock för det mesta kom upp till omkring 260 sidor.

Jag har nu medvetet nästan helt avstått från att citera gamla artiklar ur *Nya Argus*, hur frestande det än kunde vara att plocka i årgångsvolymer. Detta har blivit en mera teknisk genomgång. Med en viss resignation har jag funnit, att det inte längre tycks vara möjligt att producera tidskriften enligt tvåveckorsmodellen, med 21 nummer och över 300 sidor per år, vilket länge var standard. Men jag vet ju själv mycket väl hur mycket arbete och besvär som förorsakas redaktionens medlemmar av utgivningen. Jag vet också hur begränsade de materiella förutsättningarna är. *Nya Argus* har inte på länge haft någon fast punkt, någon egen redaktionslokal, utan redaktionen har sammanträtt hur det fallit sig, under Eric Olsonis tid som redaktionssekreterare i Nordiska antikvariatet,

under Jerker A. Erikssons tid på filmcensuren och senare på ett stort antal andra tillfälliga adresser. Numera lär det vara så, att redaktionens medlemmar håller inbördes kontakt genom elektronisk post.

I några minnesord över J. O. Tallqvist i nr 2/1993 skrev Anne-Marie Londen bl.a. "Vem skall nu påminna *Nya Argus* redaktion om kulturtidskrifternas ansvar för en mångsidig kulturbevakning och samhällsdebatt"? Min genomgång i den här artikeln har ett mera anspråkslöst syfte, men den kan ju ändå tjäna som en påminnelse om tidskriftens långa historia, en tradition som förpliktar.

Sedan länge är jag inte själv medlem av redaktionen, men *Nya Argus* representerar för mig också en levande familjetradition. Samtidigt håller de hittills utgivna årgångarna på att bli ett fysiskt problem. Hemma hos mig finns det helt enkelt inte längre plats för alla de samlade volymerna av inbundna årgångar. Vad skall jag göra med dem? Någonstans måste de deponeras på ett meningsfullt sätt. Gärna skulle jag donera dem till redaktionen, men det förutsätter att redaktionen förfogar över en fast punkt, ett utrymme, en redaktionslokal. För några år sedan försökte jag förespegla mig själv möjligheten att *Nya Argus* kunde ha en redaktionslokal tillsammans med andra tidskrifter, kanske subsidierad av någon lämplig fond eller förening. Tills vidare har någon uppenbar lösning inte framkommit. Den här artikeln är ett sätt att föra fram problemet till läsekretsen och samtidigt efterlysa idéer. Vad gör man med ett nittiototal inbundna årgångar av *Nya Argus*?

Klaus Törnudd